

*Копитова Олена Сергіївна,
суддя Київського апеляційного
господарського суду, провідний науковий
співробітник лабораторії з протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Судове правозастосування є одним з найважливіших різновидів форм реалізації права, йому (окрім індивідуальних особливостей) властиві загальні ознаки державного правозастосування. Як правило, судове правозастосування виступає останньою стадією механізму правового регулювання, коли до участі осіб у суспільних відносинах залучається спеціальний уповноважений суд – суд. До цього етапу механізму правового регулювання притаманні певні стадії, які також характеризуються наявністю спеціальних суб'єктів, які допомагають врегулювати суспільні відносини залежно від їх типу й виду (адміністративно-процедурні, цивільні відносини, кримінальні відносини тощо). Тому загально визнаним є підхід, за якого до судового (як і до будь-якого) правозастосування пред'являються принципи законності, обгрунтованості, доцільності, справедливості тощо [1, с. 92-93].

Розглядаючи правозастосування як тривалий, комплексний й системний процес, зауважимо, що воно переслідує певну мету, яка в свою чергу є чітко визначеною цінністю. Вважаємо, що до таких цінностей належить визнання людини, її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканості й безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Закріплений конституційний постулат за своїм змістом є принципом-метою, що визначає загалом діяльність держави, створення законодавчих засад регулювання такої діяльності, та відповідальність держави перед людиною загалом. Тобто, основні цінності, закріплені у ст. 3 Основного Закону України реалізуються у великому нормативному масиві, де передбачено також їх охорону та напрями, засоби і способи захисту порушених цінностей. Провідна роль у захисті порушених цінностей належить судовому правозастосуванню. Отже, наведений конституційний принцип-мета визначає загальну ціннісну спрямованість правозастосовчого процесу. Він одночасно кореспондується із основоположними принципами права: справедливістю, рівністю, свободою, гуманізмом. Зазначені принципи складають основу права, є його ідейним наповненням, а

також головними цінностями – цілями. Завданням суб'єкта правозастосування є, перш за все, дотримання основних принципів права. [2, с.246-247].

Наведене повністю стосується і судового правозастосування, адже судова діяльність, як вже неодноразово було наведено вище, є класичною формою застосування права і водночас виступає критерієм цивілізованості і морального здоров'я суспільства.

Елементом судового правозастосування є тлумачення норми права, яке здійснює суд під час розгляду справи. З цього приводу В. В. Городовенко зауважує, що «правотлумачення притаманне діяльності судів першої та апеляційної інстанцій, суди ж вищих інстанцій створюють прецедентну практику, яка виконує подвійну функцію: (а) роз'яснення порядку застосування законодавства (постанови Пленумів вищих судів) і (б) спрямування розвитку судової практики шляхом видання рішень прецедентного характеру (Верховний Суд України – на час його публікації цей суд здійснював правосуддя як найвищий судовий орган в Україні – *О.К.*)» [3, с. 10].

З таким висновком шановного судді Конституційного Суду України, не можемо погодитися загалом, виходячи з такого. Остання конституційна реформа щодо правосуддя, певною мірою змінила загальнообов'язковий характер правових висновків найвищого суду в системі судоустрою. Згідно із ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Аналогічні норми передбачені і у процесуальних актах.

Тобто суди не зобов'язані обов'язково застосовувати вказані норми права, а лише враховувати такі висновки при застосуванні аналогічних норм права. Також у таких випадках має йтися про ідентичність фактичних та юридично значимих обставин справи. Тож, наведена норма по суті змінила підхід від прецедентного характеру висновків Верховного Суду України (в редакції процесуальних кодексів до 03.10.2017 року) до визнання таких висновків «переконливим прецедентом». Йдеться про м'який вплив таких висновків в силу їх аргументованості та авторитетності органу, який їх видав.

При цьому першими із абсолютно новою правовою ситуацією, виходячи із швидкоплинності та постійної трансформації суспільних відносин, появи їх нових, що безумовно призводить до певних порушень прав і інтересів осіб, зустрічаються суди першої інстанції (апеляції чи касації залежно від юрисдикції та складності справи). Відтак, якщо під час перегляду і оскарження справи суд вищого рівня погодився із

рішенням нижчої інстанції, вважаємо, саме там відбулося зародження прецеденту, який в разі його підтвердження отримав його «прецеденту форму», однак саме зміст – як і, підстави чого і за яких обставин має застосовуватися норма, формується саме судом першої інстанції.

Таким чином, вважаємо, що правотлумачення і зародження судового прецеденту відбувається у суді першої інстанції, який першим стикається із новою правозастосувальною ситуацією. Перетворення правотлумачного висновку на переконливий судовий прецедент по суті відбувається після затвердження такого висновку найвищим судом в системі судоустрою (у разі оскарження справи касаційною інстанцією) чи судом апеляційної інстанції, якщо касаційне оскарження у певній категорії не передбачено.

Список використаних джерел

1. Аверин А.В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей (проблемы теории и практики) дисс. докт. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2004. 382 с.

2. Городовенко В.В. Верховенство права як фундаментальний принцип судової влади. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №14. С. 1–9.

3. Перепелюк А. М. Принципи та вимоги права як основоположні засади правозастосовчої діяльності. *Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри*: Науково-практичний юридичний журнал. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 3. С. 225–229.

*Дякін Ярослав Олександрович,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПЕРШОЧЕРГОВІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ЗЕМЛЕЮ

В теорії кримінального процесу під обставиною, яка підлягає доказуванню, розуміють ті факти і обставини, які належить встановити за допомогою доказів для того, щоб справа могла бути правильно вирішена [1, с. 132]. Їх коло визначене у ст. 91 КПК України.

Першою обставиною, яку зобов'язаний встановити слідчий є наявність складу злочину, для чого необхідно встановити ряд обставин. Розглянемо їх. Під час розслідування кримінального правопорушення,